

ACTIEF LEREN LEZEN

Handleiding leerkracht

Proeflessen module Jeugdliteratuur

groep 7 Pinokkio

Pilot032501

© Kluitman Educatief B.V.

Alle rechten voorbehouden, inclusief het recht van reproductie in zijn geheel of in gedeelten, in welke vorm dan ook.

www.actieflerenlezen.nl

Inhoudsopgave

Inleiding Actief Leren Lezen	p. 3
Leerdoelen Jeugdliteratuur groep 7	p. 4-5
Instructie Jeugdliteratuur groep 7 – Algemeen	p. 6-9
Instructie Jeugdliteratuur groep 7 – Modellen	p. 10-11
Instructie Jeugdliteratuur groep 7 – Differentiëren	p. 12-14
Instructie per les: Les 1	p. 15-18
Instructie per les: Les 2	p. 19-23
Instructie per les: Les 3	p. 24-27
Instructie per les: Les 4	p. 28-31
Instructie per les: Les 5	p. 32-35
Instructie per les: Les 6	p. 36-39
Instructie per les: Les 7	p. 40-43
Instructie per les: Les 8	p. 44-47
Instructie per les: Les 9	p. 48
Instructie per les: Les 10	p. 49-53
Instructie per les: Les 11	p. 54-57
Instructie per les: Les 12	p. 58-59

Inleiding Actief Leren Lezen

Actief Leren Lezen (ALL) is een leesmethode voor het basisonderwijs. De methode is ontstaan vanuit de praktijk van het leesonderwijs. Het initiatief voor de leesmethode is genomen door leerkrachten die behoefte hadden aan een methode waarmee leerlingen goed leren lezen, zonder afleiding en met het gebruik van rijke, leuke en interessante teksten. Bij Actief Leren Lezen draait het om leesplezier. De lesboeken van Actief Leren Lezen staan vol met teksten die de moeite waard zijn om te lezen.

Missie

Wij vinden het heel belangrijk dat álle leerlingen ontdekken hoeveel plezier je aan lezen kunt beleven. Onze missie is dat leerlingen in alle rust leren lezen en dat er een wereld voor hen opengaat. Een wereld van woorden, zinnen, verhalen en vooral heel veel leesplezier!

De rol van de leerkracht

Actief Leren Lezen verwacht een actieve rol van de leerkracht. Dit houdt in dat je als leerkracht de methode op zo'n manier inzet dat deze aansluit bij de leerbehoefte van je leerlingen. Onze methode biedt houvast en geeft suggesties voor werkvormen die aansluiten bij leerlingen van verschillende niveaus. Actief Leren Lezen is een flexibele methode, waarbij de tekst centraal staat. Onze handleiding biedt handvatten bij de lessen. Desalniettemin staat het de leerkracht vrij om de teksten en vragen in te zetten op een manier die bij de school past, bijvoorbeeld met de aanpak die in een schoolbrede leesleerlijn gehanteerd wordt, of in combinatie met een andere leerstijl zoals close reading.

Een taalrijke leeromgeving met Actief Leren Lezen

Actief Leren Lezen biedt gelegenheid om dagelijks (samen) te lezen, te praten en schrijven over teksten. De modules van Actief Leren Lezen zijn nauw met elkaar verweven en dragen bij aan een taalrijke leeromgeving. Hoewel elke module los in te zetten is, raden wij aan om ook de modules Technisch lezen en Begrijpend lezen voor groep 7 te gebruiken voor een thematische en taalrijke aanpak.

Leerdoelen Jeugdliteratuur groep 7

Bij de module Jeugdliteratuur groep 7 werken de leerlingen aan leerdoelen die zijn gebaseerd op de definitieve conceptkerndoelen Nederlands, zoals vastgesteld door Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) in september 2024. Een compleet overzicht van de conceptkerndoelen is te vinden op de website van de SLO of via www.actualisatiekerndoelen.nl

Alle leerdoelen hangen dus met elkaar samen. Ze komen automatisch aan bod tijdens de lessen Jeugdliteratuur, door het (samen) lezen of voorlezen van de teksten, en het (zelfstandig) nadenken en klassikaal napraten over de teksten.

In het kort gaat het hierbij om de volgende kerndoelen:

- De leerling toont begrip van literaire teksten.
- De leerling evalueert en reflecteert op literaire teksten.
- De leerling voert gesprekken afgestemd op doel, gesprekspartner(s) en context.
- De leerling voert gesprekken om tot kennisopbouw, begrip of een aanpak te komen.
- De leerling reflecteert op het proces en evalueert het product van een taalactiviteit.
- De leerling beschouwt de relatie tussen vorm en betekenis van taal.
- De leerling ontwikkelt een eigen leesvoorkeur.
- De leerling verkent de waarde van literatuur.
- De leerling toont inzicht in verhalende teksten.
- De leerling toont inzicht in genrekenmerken van literatuur.

Daarnaast komen de volgende doelen aan bod in de module Jeugdliteratuur groep 7:

- De leerling oefent met het vloeiend lezen van literaire teksten.
- De leerling vergroot zijn of haar woordenschat.
- De leerling herkent verschillende (vertel)perspectieven in literaire teksten.
- De leerling herkent emoties van personages.
- De leerling leert zich in te leven in personages.
- De leerling oefent met het bepalen van de aanpak en toepassing van begrip verhogende strategieën.
- De leerling herkent structuur en tijdsopvolging in de tekst, redengevende en voorwaardelijke structuren en oorzaak-gevolgrelaties.
- De leerling maakt inferenties.

- De leerling vergroot de opzoekvaardigheden.
- De leerling oefent met het lezen en vergelijken van schurende en naburige teksten.
- Eventueel in te zetten: De leerling oefent met de studievvaardigheden herlezen, aantekeningen maken, samenvatting maken.

Instructie Jeugdliteratuur groep 7 – Algemeen

Doel en achtergrond

Het hoofddoel van de module Jeugdliteratuur is **leesbegrip en leesplezier**. De module is gebaseerd op wetenschappelijke inzichten over het leesonderwijs in de bovenbouw. Door een paar weken te wijden aan één verhaal, kun je veel aandacht schenken aan literaire zaken zoals verhaalopbouw, (vertel)perspectief en karakterontwikkeling van de personages. Zie het hoofdstuk *Leerdoelen Jeugdliteratuur groep 7* op pagina 4-5 voor de leerdoelen die bij deze module aan bod komen.

De planning

Voor Jeugdliteratuur groep 7 zijn 12 lessen ontwikkeld, die elk ongeveer 60 minuten per les duren. Het hoofddoel van de les is altijd Begrijpend lezen. Als je ervoor kiest om 2 lessen per week te geven (tijdens de momenten die bij Actief Leren Lezen groep 7 zijn gereserveerd voor Begrijpend lezen), ben je in totaal dus 6 weken bezig met deze module.

Je kunt er ook voor kiezen om 3 lessen per week te geven (en bijvoorbeeld ook tijdens de Technisch leesles een les Jeugdliteratuur te doen – de technische leesmoeilijkheden van groep 7 zijn verwerkt in de tekst). In dat geval ben je 4 weken bezig met de hele module.

Een les duurt ongeveer 60 minuten. We raden aan om deze les waar mogelijk als geheel te geven. Afhankelijk van het rooster en de concentratie van de groep kun je ervoor kiezen om de les te verdelen over twee lesmomenten als het niet anders kan.

Naast deze leesles raden wij aan dat de leerlingen minimaal 15 minuten per dag vrij lezen. Als er dagelijks al een kwartier voor vrij lezen wordt vrijgemaakt in het lesrooster, kun je ervoor kiezen om het moment voor vrij lezen vast te plakken aan dit leesmoment. Je kunt er ook voor kiezen om zo nu en dan het moment voor vrij lezen te gebruiken voor het opstarten of afmaken van een les Jeugdliteratuur.

We raden ook aan om elke dag voor te lezen in de klas. Waar wenselijk kun je af en toe de les Jeugdliteratuur beginnen in het voorleesmoment door het hoofdstuk voor te lezen.

Zie voor verdere informatie de alinea *De teksten uit het lesboek aanbieden* verderop in dit hoofdstuk.

Overzicht van de lessen

1. Hoofdstuk 1 hervertelling
2. Hoofdstuk 2 hervertelling
3. Hoofdstuk 3 hervertelling
4. Hoofdstuk 4 hervertelling
5. Hoofdstuk 5 hervertelling
6. Hoofdstuk 6 hervertelling
7. Hoofdstuk 7 hervertelling
8. Hoofdstuk 8 hervertelling
9. Herhalingsles (hoofddoel: evalueren en herhalen)
10. Overkoepelende les (hoofddoel: overkoepelend werken)
11. Fragment uit de vertaling (hoofddoel: fragment bespreken)
12. Vertaling versus hervertelling (hoofddoel: vertaling vergelijken met hervertelling)

De leerlingen gaan in de laatste 4 lessen aan de slag met reflecteren, evalueren, overkoepelend redeneren en het vergelijken van tekst, vaardigheden die bij Nederlandse leerlingen de afgelopen jaren drastisch zijn afgenomen (zie PISA-2022).

Wij raden dan ook ten eerste aan om de volledige module aan te bieden. Desondanks kun je ervoor kiezen om de laatste 4 lessen niet te doen als er in jouw klas al voldoende aandacht en materiaal is voor de vaardigheden die hierboven staan beschreven. In dat geval doe je alleen de 8 lessen waarin de hervertelling aan bod komt.

De teksten uit het lesboek aanbieden

Iedere leerling heeft een eigen lesboek met daarin de hervertelling van Pinokkio en een fragment uit de vertaling van Pinokkio.

Je kunt ervoor kiezen om de teksten uit het lesboek voor te lezen (zelf of door leerlingen), de leerlingen in duo's te laten lezen of de leerlingen zelfstandig te laten lezen. Elk van deze vormen heeft zijn eigen voordelen en we raden dan ook aan om af te wisselen in de manier waarop er gelezen wordt.

Je kunt uitgaan van het GRRIM-model, dat ook wel bekend staat als het 'Ik doe het, Wij doen het, Jullie doen het, Jij doet het'-model. Hierbij begin je de les bijvoorbeeld door voor te lezen, waarna je de leerlingen in tweetallen laat lezen en afsluit met een gedeelte zelfstandig lezen. Wissel hierin af

naar eigen inzicht. Het is ook zeker goed om eens een volledige les voor te lezen of zelfstandig te laten lezen. De leerlingen die dit nodig hebben blijven samen met jou aan de instructietafel lezen.

Enkele voordelen per leesvorm zijn:

- **Voorlezen:** positief effect op de leesmotivatie, veel mogelijkheden om te modelen (zowel tekstgericht als wat betreft intonatie en expressie), vergroot de vaardigheden in begrijpend luisteren en het concentratievermogen, draagt bij aan het leeszelfvertrouwen.
- **Duo-lezen:** biedt extra ondersteuning aan zwakke lezers en NT2-leerlingen, biedt leerlingen de mogelijkheid om elkaar feedback te geven en samen ongedwongen over de tekst te praten.
- **Zelfstandig lezen:** biedt leerlingen de mogelijkheid om tot diep lezen te komen en om hun vaardigheden in technisch en begrijpend lezen te vergroten.

De teksten nabespreken met de vragen bij de tekst

We raden aan om elke les **mondeling** te geven en het nabespreken altijd klassikaal te doen, waarbij veel ruimte is om te modelen. Uit onderzoek blijkt namelijk dat praten over teksten minstens zo nuttig is voor het leesbegrip als vragen maken over een tekst.

Als je de leerlingen graag wilt laten oefenen met vragen maken in een werkboek, kun je ervoor kiezen om de verwerking bij een bepaalde les schriftelijk aan te bieden. Je vindt het werkboek via <https://www.actieflerenlezen.nl/werkboek-pinokkio-groep7> of stuur een mailtje naar redactie@actieflerenlezen.nl

In de *Instructie per les* vind je voor elke les vragen die je tijdens de les behandelt. De vragen die hierin zijn opgenomen gaan altijd over de belangrijkste zaken in de tekst (zoals vertelperspectief, emoties van personages en karakterontwikkeling) en niet over details. Daarnaast is er ruimte voor interpretatie, ‘tussen de regels door lezen’ en het beargumenteren van de eigen mening.

We raden aan om de vragen aan te bieden volgens het GRRIM-model, waarbij je als leerkracht eerst een of meerdere vragen modelt, daarna een of meerdere vragen samen met de leerlingen doet, daarna de leerlingen in groepjes laat beantwoorden en uiteindelijk de leerlingen zelfstandig laat beantwoorden waarbij je een of meerdere beurten geeft. Je kunt dit naar eigen inzicht doen. Je kunt er ook voor kiezen om de vragen klassikaal blijven bespreken met de leerlingen die dit nodig hebben. Zie hiervoor ook het hoofdstuk *Instructie Jeugdliteratuur groep 7 – Modelen* op pagina 10-11.

Als je leerlingen de vragen laat beantwoorden, is het belangrijk dat zij altijd uitleggen hoe zij tot hun antwoord komen. Ook bij vragen waarbij interpretatie of eigen mening van belang zijn, moet worden uitgegaan van (informatie uit) de tekst. Het kan voorkomen dat leerlingen een ander antwoord geven dan bij het antwoordmodel in de *Instructie per les* staat. Dat is niet erg, zolang het een kloppende argumentatie is. Dit is een goed moment om klassikaal te bespreken waarom er wellicht meerdere goede antwoorden zijn, of om juist toe te lichten waarom het ene antwoord meer voor de hand ligt dan het andere. Help de leerlingen waar nodig met het vormen van gestructureerde en onderbouwde antwoorden.

Woordenschat

De hele module Jeugdliteratuur bestaat uit een fictietekst. Deze tekstsoort leent zich er uitstekend voor om nieuwe woorden impliciet aan te bieden. Dat houdt in dat je de woorden niet expliciet aanbiedt door de definitie ervan te geven, maar juist impliciet door de betekenis te achterhalen door de tekst zelf.

In de meeste gevallen wordt de betekenis van een lastig of laagfrequent woord namelijk duidelijk tijdens het lezen van de tekst, waar ze in een samenhangende context worden aangeboden. De lastige woorden staan bijvoorbeeld uitgelegd in de zin erna, waar een synoniem ervan wordt gebruikt. Op momenten dat woordbegrip in de weg staat van tekstbegrip, model je hoe jij als ervaren lezer achter (ongeveer) de betekenis van een onbekend woord komt.

In andere gevallen is expliciete kennis van een lastig woord vaak niet nodig om de grote lijnen van het verhaal goed te kunnen begrijpen. Soms is het voldoende om te begrijpen dat een onbekend woord bijvoorbeeld een kledingstuk is, een negatieve karaktereigenschap, of een werkwoord dat een beweging aangeeft. Het is belangrijk om de leerlingen het vertrouwen te geven dat zij het verhaal kunnen begrijpen zonder ieder onbekend woord expliciet te kennen of te moeten opzoeken. Model hierbij waar nodig.

Instructie Jeugdliteratuur groep 7 – Modellen

Modellen

Een goede begrijpend lezer maakt van de gelezen tekst een plaatje of een filmpje in zijn/haar hoofd. Om tot een kloppend plaatje te komen, past hij of zij tijdens het lezen (bewust of onbewust) strategieën toe.

In de lessen Jeugdliteratuur leer je de leerlingen hoe ze strategieën kunnen toepassen. Je doet dit door te modellen: je gaat hardop denkend lezen en laat hun zien en horen wat jij doet als je zelf een tekst leest en wilt begrijpen. Je houdt het modellen altijd kort en krachtig, waarbij je niet meer uitweidt dan nodig is.

Om te modellen bij het lezen van teksten, kijk je eerst waar de leerling hulp bij nodig heeft, zoals bijvoorbeeld: de leerling kent een woord niet. Of: een leerling leest te snel. Doe vervolgens lezend voor hoe jij met de tekst om zou gaan. Als de lezende expert, geef je bij het modellen de leerlingen een kijkje in jouw hoofd. Daarom spreek je bij het modellen altijd in de ik-vorm.

Het is belangrijk om de leerlingen goed te begeleiden als ze vastlopen, maar uit onderzoek blijkt dat het stellen van hoge verwachtingen positieve effecten heeft op het ontwikkelen van de leesvaardigheid. Bied dus ook genoeg ruimte voor de leerlingen om hun zelfstandigheid te ontwikkelen.

Blijf modellen totdat de leerlingen de vaardigheden beheersen. Zodra de leerlingen de vaardigheden beheersen, stop je met modellen en gaan de leerlingen zelfstandig aan de slag. Blijf wel altijd controleren of de leerlingen op de juiste manier te werk gaan.

Modellen bij het lezen van teksten

Bij het modellen baseert Actief Leren Lezen zich op het GRRIM-model. Het staat ook wel bekend als het 'Ik doe het, Wij doen het, Jullie doen het, Jij doet het'-model. In vier fasen schuif je de verantwoordelijkheid van de leerkracht naar de leerling.

In **fase 1** (ik-fase) leest de leerkracht een deel van de tekst zo voor dat je jouw (impliciete) leesstrategieën en denkproces laat zien. Je laat zien hoe je de tekst aanpakt en hoe je erover nadenkt om tot dieper begrip te komen. Als leerkracht help je leerlingen daarmee bij het zelf lezen van een tekst, laat je zien hoe zij het leesproces aan kunnen pakken en hoe ze erover na moeten denken om de tekst goed te kunnen begrijpen. Je bent een gids voor leerlingen, waarbij je hardop denkt, vragen

stelt, voorspellingen doet en verbanden legt terwijl je een tekst leest. Wat je precies doet is afhankelijk van het leerdoel of de vraag die je aan het behandelen bent. Door te modellen kunnen leerlingen zien en horen hoe ze moeten lezen om betekenis uit de tekst te halen.

In **fase 2** (wij-fase) stimuleert de leerkracht de inbreng van de leerlingen. Bijvoorbeeld door het stellen van W- en H-vragen (Wie komen er voor in dit verhaal, wat gebeurt er, waar en wanneer speelt het zich af, waarom en hoe komen bepaalde gebeurtenissen in de tekst tot stand) en met het gebruik van de vragen bij de tekst die in de *Instructie per les* staan. Als de leerlingen vastlopen, modelt de leerkracht weer.

In **fase 3** (jullie-fase) en **fase 4** (jij-fase) werken de leerlingen samen en individueel aan de verwerkingsvragen. Tijdens de les kunnen leerlingen de vragen over de tekst beantwoorden, waarbij een deel klassikaal of in groepjes gedaan kan worden en een deel zelfstandig. Afhankelijk van de leerbehoeften van de leerlingen kun je hier meer of minder zelfstandigheid van hen vragen.

Voorbeelden van modellen

Algemene voorbeeldzinnen bij het modellen zijn:

- Ik voorspel dat... (voorspellen)
- Ik lees hier dit... en net las ik daar... dus ik denk dat... (voorspellen)
- Ik weet niet of... (vragen stellen)
- Ik twijfel of... (vragen stellen)
- Ik heb net gelezen dat... (samenvatten)
- Dit woord ken ik niet, dus ik ga... (taalverwerving)
- Ik vind deze zin erg ingewikkeld. Zal ik hem maar gewoon overslaan? Nee, dat doe ik niet, want misschien wordt er wel iets belangrijks verteld en dan begrijp ik het verderop ook niet meer. Dus ik... (taalverwerving)
- Als ik deze zin lees, dan zie ik voor me dat... (visualiseren)
- Het is zo dat... De oorzaak daarvan is... Het gevolg is dat... (tekstuele verbanden leggen)
- Eerst gebeurt... en dan... dit zorgt ervoor dat... vervolgens... uiteindelijk... (tekstuele verbanden leggen)

Instructie Jeugdliteratuur groep 7 – Differentiëren

Bij de module Jeugdliteratuur gaan we uit van convergente differentiatie, waarbij de leerlingen zoveel mogelijk dezelfde les volgen. De meeste leerlingen in de groep hebben genoeg aan de basisinstructie. In dit hoofdstuk lees je hoe je kunt omgaan met verschillen in leesniveau in de klas.

Toelichting didactiek differentiëren

Bij Actief Leren Lezen wordt uitgegaan van een RTI-model. Hierbij worden alle leerlingen, ook risicolezers, zoveel mogelijk betrokken bij de normale lesstof, omdat het stellen van hoge verwachtingen voor positievere leerresultaten zorgt dan werken in niveaugroepen. Alle leerlingen krijgen hetzelfde aanbod en dezelfde basisinstructie. Een deel krijgt hierbij extra uitdaging en een deel krijgt extra instructie.

Algemene tips voor differentiëren

Pas het modellen aan op de instructiebehoefte van de leerling

Voor leerlingen die meer instructie nodig hebben, kun je uitgebreider modellen (zie ook het hoofdstuk *Instructie Jeugdliteratuur groep 7 – Modellen* op pagina 10-11). Leerlingen die begrijpend lezen goed beheersen, laat je voordoen hoe zij zelf de tekst aanpakken.

Differentiëren met de vragen bij de tekst

De vragen bieden mogelijkheid tot differentiëren. Hieronder lees je een paar voorbeelden:

- Bespreek de vragen na met alle leerlingen, ook leerlingen die goed begrijpend lezen. Zo ontdek je welke leerlingen nog moeite hebben met het beantwoorden van de vragen en de vaardigheden die daarbij komen kijken (bijvoorbeeld terugzoeken, verbanden leggen of zich inleven in de personages).
- Leerlingen die extra instructie nodig hebben, kunnen samen met jou (nogmaals) de vragen beantwoorden, waarbij jij modelt hoe jij het zou aanpakken.
- Laat de leerlingen in duo's nadenken over het antwoord op een vraag. Laat leerlingen dit steeds in verschillende duo's doen, zowel met leerlingen die op hetzelfde leesniveau als op verschillende leesniveaus lezen.
- Laat sterke lezers zelfstandig of in tweetallen de vragen beantwoorden, eventueel schriftelijk. Ook hier kunnen leerlingen op verschillende leesniveaus met elkaar samenwerken.

Leerlingen die behoefte hebben aan meer instructie

Wanneer leerlingen moeite hebben met het begrijpen van de tekst, dan kan dit de volgende oorzaken hebben:

- De technische leesvaardigheid is nog niet op het niveau van groep 7.
- De taalvaardigheid en woordenschat zijn onvoldoende om teksten te begrijpen.
- Een leerling beheerst de vaardigheid voor het begrijpend lezen niet voldoende. De leerling weet nog niet hoe hij of zij moet omgaan met de tekst.

Voor risicolezers kun je tijdens het moment voor pre-teaching al eens vertellen waar de tekst over gaat, je kunt de moeilijke woorden met hen bespreken en eventueel de tekst al eens hardop met hen samen lezen.

Differentiëren als de technische leesvaardigheid nog niet op het niveau van groep 7 is

Besteed in eerste instantie extra aandacht aan de technische leesvaardigheid, zodat zij op het niveau van groep 7 komen. Dit doe je door de leerlingen veel te laten lezen op hun niveau en ze hierbij goed te begeleiden. Daarnaast differentieer je door middel van pre-teaching en kun je de tekst tijdens de pre-teaching vast (deels) voorlezen en/of samen lezen, zodat de leerlingen met de les kunnen meedoen.

Differentiëren als de taalvaardigheid en de woordenschat nog onvoldoende zijn om teksten te begrijpen

Bij leerlingen bij wie de taalvaardigheid en de woordenschat onvoldoende zijn om teksten te begrijpen, differentieer je ook door middel van pre-teaching. Model hierbij bijvoorbeeld hoe jij als lezer de betekenis van een onbekend woord afleidt uit de tekst, of hoe je bepaalt of kennis over een woord wel of niet nodig hebt om de tekst te kunnen begrijpen.

Zorg er verder voor dat deze leerlingen veel in contact komen met een taalrijke omgeving. Je kunt deze leerlingen extra zelf laten lezen, naar audioboeken laten luisteren en voorlezen.

Differentiëren als de vaardigheid voor het begrijpend lezen achterblijft

Als je wilt differentiëren bij de vaardigheid voor het begrijpend lezen, pas dan het modellen aan op de instructiebehoefte van de leerling. Ook bij deze groep leerlingen differentieer je door middel van pre-teaching, zodat ze kunnen meedoen met de les. Richt je hierbij op de vragen over de tekst. Vraag altijd door om erachter te komen hoe een leerling tot zijn of haar antwoord komt. Verwijs waar nodig naar de tekst en begeleid de leerling naar een antwoord wat gebaseerd is op de tekst als hij of zij dit zelf lastig vindt.

Leerlingen die begrijpend lezen goed beheersen

Een kleine groep leerlingen past van zichzelf al juiste strategieën toe als ze een tekst lezen. Daag deze leerlingen op andere manieren uit, bijvoorbeeld door ze sneller zelfstandig aan de slag te laten gaan met de vragen bij de tekst (eventueel schriftelijk) of door ze extra optionele opdrachten te laten maken. In de *Instructie per les* zijn extra opdrachten toegevoegd die sterke begrijpend lezers kunnen maken als ze klaar zijn met de reguliere les. Snelle leerlingen mogen de overgebleven lestijd natuurlijk ook altijd gebruiken om vrij te lezen.

Instructie Pinokkio – Les 1 (Hoofdstuk 1)

Planning

Elke les van Pinokkio duurt ongeveer 60 minuten.

Toelichting op het stappenplan

Onderstaand stappenplan is een richtlijn. Als jouw groep het nodig heeft om meer of juist minder zelfstandig of juist klassikaal te werken, kun je het stappenplan aanpassen naar eigen inzicht. Houd altijd in gedachten dat je leerlingen voldoende begeleidt (door te modelen), maar dat je ook hoge doelen stelt en de leerlingen voldoende zelfstandig laat werken. Blijf bij zelfstandig werken wel altijd controleren hoe de leerlingen te werk gaan. Zie ook de hoofdstukken *Instructie Jeugdliteratuur – Modelen* en *Instructie Jeugdliteratuur – Differentiëren* op pagina 10-14.

Stappenplan van de les (samenvatting)

1. Voorbespreken (ca. 5 minuten)
2. Voorlezen hele hoofdstuk (ca. 10-15 minuten)
3. Kort nabespreken hoofdstuk en woordenschat (ca. 10 minuten)
4. Klassikaal nabespreken aan de hand van de vragen (ca. 10-15 minuten)
5. Evalueren (ca. 5 minuten)
6. Pre-teaching of verlengde instructie (ca. 10 minuten)

Stappenplan van de les (uitgebreid)

1. Voorbespreken (ca. 5 minuten)

Vraag in de klas wie Pinokkio al kent, en zo ja waarvan. Kennen leerlingen Pinokkio al op een andere manier dan via de Disneyfilm?

Lees daarna de korte introducerende tekst op de pagina voorafgaand aan Hoofdstuk 1.

Besprek dat de leerlingen de komende weken een hervertelling van Pinokkio gaan lezen. Een hervertelling is vaak anders dan het originele verhaal. Dat kun je bijvoorbeeld merken aan de plot (de gebeurtenissen in het verhaal), de personages en het taalgebruik.

2. Voorlezen hele hoofdstuk (ca. 10-15 minuten)

Bij les 1 raden we aan om het hele hoofdstuk zelf voor te lezen, waarbij de leerlingen meelezen en bijwijzen (zie p. 8 voor de voordelen van voorlezen). Model hierbij waar nodig.

3. Kort nabespreken hoofdstuk en woordenschat (ca. 10 minuten)

Bespreek het hoofdstuk kort na. Wat vonden de leerlingen ervan? Wat viel ze op? Het kan zijn dat bij deze stap al vragen worden behandeld die bij de 'Vragen bij de tekst' staan. Dat is geen probleem, zolang voor alle leerlingen duidelijk is hoe je tot het antwoord komt.

Schenk ook aandacht aan de woordenschat. Welke woorden kenden de leerlingen nog niet waarvan de betekenis kan worden afgeleid uit de tekst? Bij 'toupetje' is het bijvoorbeeld goed om te begrijpen dat dit een soort pruik is om kaalheid te verbergen, wat je kunt afleiden uit de tekst (zie regel 10-13, 47-49 en 194-195).

Waren er woorden die ze nog niet kenden maar waarvan geen expliciete kennis nodig is om de (grote lijnen van de) tekst te begrijpen? Dit is bijvoorbeeld het geval bij 'clichématig' in regel 3 (het is voldoende om te begrijpen dat dit een eigenschap van een personage kan zijn, die in dit geval als negatief wordt beschouwd), 'atelier' in regel 8 (het is voldoende om te begrijpen dat dit een ruimte is) en 'ervan langs geven' in regel 79 (het is voldoende om te begrijpen dat dit iets negatiefs is). Model hierbij waar nodig.

4. Klassikaal nabespreken aan de hand van de vragen (ca. 10-15 minuten)

Bespreek de 'Vragen bij de tekst' en model hierbij waar nodig. We raden aan om dit te doen volgens het GRRIM-model, waarbij je als leerkracht eerst een of meerdere vragen voordoet, daarna een of meerdere vragen samen met de leerlingen doet, daarna de leerlingen in groepjes laat beantwoorden en uiteindelijk de leerlingen zelfstandig laat beantwoorden waarbij je een of meerdere beurten geeft. Je kunt naar eigen inzicht de vragen klassikaal blijven bespreken met de leerlingen die dit nodig hebben.

5. Evalueren (ca. 5 minuten)

Evalueer de les met de leerlingen. Wat vonden ze leuk, en wat juist minder leuk? Wat vonden ze lastig en wat juist makkelijk?

6. Pre-teaching of verlengde instructie (ca. 10 minuten)

Gebruik deze tijd voor pre-teaching over de volgende les of voor verlengde instructie over deze les aan de leerlingen die dat nodig hebben.

Vragen bij de tekst

Bespreek de volgende vragen met de leerlingen (zie ook stap 4 van het stappenplan) en model hierbij waar nodig.

1. **Hoe oud denk je dat Pinokkio is? Waarom denk je dat? Geef ten minste twee voorbeelden waarop je je antwoord baseert.**

Voorbeeldantwoord: Ik denk dat Pinokkio ergens tussen de 10 en de 13 jaar oud is. Dat kun je bijvoorbeeld merken aan zijn lengte, zijn lange, slungelige benen en de toon waarop hij praat.

2. **In welke tijd speelt dit verhaal zich af, denk je? In het verleden, in het heden of in de toekomst? Geef ten minste twee voorbeelden waarop je je antwoord baseert.**

Voorbeeldantwoord: Ik denk dat dit verhaal zich waarschijnlijk afspeelt in het heden. Dat kun je merken aan moderne uitvindingen zoals de 3D-printer, de Airfryer, games en creditcards.

3. **Lees regel 120 ('Maar de Krekel zweeg') nog eens. Waarom denk je dat de Krekel zweeg?**

De Krekel zwijgt waarschijnlijk omdat Pinokkio niet naar hem wil luisteren en brutaal tegen hem is.

4. **Geppetto wil niet meteen nieuwe voeten voor Pinokkio maken. Waarom maakt hij uiteindelijk toch nieuwe voeten voor hem?**

Geppetto maakt uiteindelijk toch nieuwe voeten voor Pinokkio, omdat hij medeleven voelt (regel 199-200). Het kan ook dat Pinokkio's beloftes (regel 194-195 en 197-198) eraan bijdragen.

5. **Lees regel 7 ('Hoe het kwam, weet ik niet precies') nog eens. Wie is de 'ik' die dit zegt?**

De 'ik' is de verteller van dit verhaal.

Let op! De ik-verteller van dit verhaal praat soms ook rechtstreeks tegen de lezers, zoals bijvoorbeeld in regel 17-18 ('Jullie moeten weten... avonden eenzaam doorbracht'). Bespreek dit in de klas.

6. **Lees regel 69-72 ('Maar plots besepte hij... Geppetto kon luisteren') nog eens. Is het waar wat hier staat? Lees terug in de tekst en leg uit waarom dit wel of niet waar is.**

Dit is niet waar, want in regel 54-55 reageert Pinokkio op iets wat Geppetto zegt, dus hij heeft wel degelijk oren.

Let op! De verteller van dit verhaal spreekt dus niet altijd de waarheid. Bespreek in de klas dat dit verhaal wordt verteld door een **onbetrouwbare verteller**, want dit komt later in de module weer terug.

Optionele extra opdrachten

Onderstaande opdrachten zijn optioneel. Zet deze bijvoorbeeld in als je tijd over hebt of als extra opdracht voor de sterke lezers.

Opdracht 1: Pinokkio in de echte wereld

Stel je voor dat je Pinokkio advies moet geven over hoe hij moet overleven in de echte wereld. Geef hem drie tips waardoor de situaties in dit hoofdstuk beter hadden kunnen verlopen.

Opdracht 2: samenvatting

Maak een samenvatting van dit hoofdstuk. Bij een samenvatting schrijf je alleen de belangrijkste gebeurtenissen op en komen alleen de belangrijkste personages voor. Je kunt ervoor kiezen om een hele samenvatting te schrijven of om de belangrijkste personages en gebeurtenissen op te sommen.

Voorbeeld volledige samenvatting hoofdstuk 1

De oude kunstenaar Geppetto maakt een plastic pop met de 3D-printer. De pop komt tot leven en Geppetto noemt hem Pinokkio. Pinokkio is brutaal en ontsnapt, waarna Geppetto wordt opgepakt door de politie. Als Pinokkio de Spreekende Krekel ontmoet, wil hij niet naar hem luisteren. Pinokkio gaat tevergeefs op zoek naar eten, maar komt verkleumd weer thuis en stopt zijn voeten in de Airfryer om ze op te warmen. Als Geppetto weer thuiskomt en ziet dat Pinokkio's voeten zijn gesmolten, krijgt hij medelijden en maakt hij nieuwe voeten voor hem.

Voorbeeld puntsgewijze samenvatting hoofdstuk 1

De belangrijkste personages zijn:

1. De oude kunstenaar Geppetto.
2. De plastic pop Pinokkio.
3. De Spreekende Krekel.

De belangrijkste gebeurtenissen zijn:

1. Geppetto maakt Pinokkio met de 3D-printer.
2. Geppetto wordt opgepakt.
3. Pinokkio ontmoet de Spreekende Krekel.
4. Pinokkio gaat op zoek naar eten, maar dat lukt niet.
5. Pinokkio verbrandt zijn voeten.
6. Geppetto maakt nieuwe voeten voor Pinokkio.

Instructie Pinokkio – Les 2 (Hoofdstuk 2)

Planning

Elke les van Pinokkio duurt ongeveer 60 minuten.

Toelichting op het stappenplan

Onderstaand stappenplan is een richtlijn. Als jouw groep het nodig heeft om meer of juist minder zelfstandig of juist klassikaal te werken, kun je het stappenplan aanpassen naar eigen inzicht. Houd altijd in gedachten dat je leerlingen voldoende begeleidt (door te modelen), maar dat je ook hoge doelen stelt en de leerlingen voldoende zelfstandig laat werken. Blijf bij zelfstandig werken wel altijd controleren hoe de leerlingen te werk gaan. Zie ook de hoofdstukken *Instructie Jeugdliteratuur – Modelen* en *Instructie Jeugdliteratuur – Differentiëren* op pagina 10-14.

Stappenplan van de les (samenvatting)

1. Lezen hele hoofdstuk (ca. 15-20 minuten)
2. Kort nabespreken hoofdstuk en woordenschat (ca. 10 minuten)
3. Klassikaal nabespreken aan de hand van de vragen (ca. 10-15 minuten)
4. Evalueren (ca. 5 minuten)
5. Pre-teaching of verlengde instructie (ca. 10 minuten)

Stappenplan van de les (uitgebreid)

1. **Lezen hele hoofdstuk (ca. 15-20 minuten)**

Lees het hele hoofdstuk, bijvoorbeeld volgens het GRRIM-model, waarbij je eerst een gedeelte voorleest, dan de leerlingen in tweetallen laat lezen en afsluit met een gedeelte zelfstandig lezen. De leerlingen die dit nodig hebben lezen samen met jou aan de instructietafel. Zie voor meer informatie de alinea *De teksten uit het lesboek aanbieden* op pagina 7-8 van deze handleiding.
2. **Kort nabespreken hoofdstuk en woordenschat (ca. 10 minuten)**

Besprek het hoofdstuk kort na. Wat vonden de leerlingen ervan? Wat viel ze op? Het kan zijn dat bij deze stap al vragen worden behandeld die bij de 'Vragen bij de tekst' staan. Dat is geen probleem, zolang voor alle leerlingen duidelijk is hoe je tot het antwoord komt.

Schenk ook aandacht aan de woordenschat. Welke woorden kenden de leerlingen nog niet waarvan de betekenis kan worden afgeleid uit de tekst? Bij 'affiches' in regel 38 is het bijvoorbeeld goed om te begrijpen dat dit een soort posters zijn, wat je kunt afleiden uit de zin erna, waar het synoniem 'poster' wordt gebruikt.

Waren er woorden die ze nog niet kenden maar waarvan geen expliciete kennis nodig is om de (grote lijnen van de) tekst te begrijpen? Dit is bijvoorbeeld het geval bij 'duurzaam materiaal' in regel 68, (het is voldoende om te begrijpen dat Pinokkio een positieve eigenschap van de rugzak noemt), 'cinematografische verhalen' in regel 88 (het is voldoende om te begrijpen dat dit een soort verhalen zijn, en eventueel dat dit iets te maken heeft met de bioscoop) en 'beleggen' in regel 112 (het is voldoende te begrijpen dat het iets met geld te maken heeft en dat Vos en Cat zeggen dat Pinokkio op die manier aan meer geld kan komen). Model hierbij waar nodig.

3. Klassikaal nabespreken aan de hand van de vragen (ca. 10-15 minuten)

Besprek de 'Vragen bij de tekst' en model hierbij waar nodig. We raden aan om dit te doen volgens het GRRIM-model, waarbij je als leerkracht eerst een of meerdere vragen voordoet, daarna een of meerdere vragen samen met de leerlingen doet, daarna de leerlingen in groepjes laat beantwoorden en uiteindelijk de leerlingen zelfstandig laat beantwoorden waarbij je een of meerdere beurten geeft. Je kunt naar eigen inzicht de vragen klassikaal blijven bespreken met de leerlingen die dit nodig hebben.

4. Evalueren (ca. 5 minuten)

Evalueer de les met de leerlingen. Wat vonden ze leuk, en wat juist minder leuk? Wat vonden ze lastig en wat juist makkelijk?

5. Pre-teaching of verlengde instructie (ca. 10 minuten)

Gebruik deze tijd om pre-teaching voor de volgende les of voor verlengde instructie over deze les aan de leerlingen die dat nodig hebben.

Vragen bij de tekst

Bespreek de volgende vragen met de leerlingen (zie ook stap 3 van het stappenplan) en model hierbij waar nodig.

1. Wat is de werkelijke reden dat Geppetto zijn jas heeft verkocht?

Geppetto heeft zijn jas verkocht, omdat hij geld nodig had om schoolspullen voor Pinokkio te kunnen kopen.

2. Hoe komt het volgens Vos dat Cat niet meer kan zien?

Vos zegt dat Cat haar zicht is kwijtgeraakt doordat ze te veel boeken heeft gelezen (regel 100-101).

3. Is Cat echt haar zicht kwijtgeraakt, denk je? Leg uit waarom je dat denkt.

Voorbeeldantwoord: Ik denk van niet, want je kunt je zicht niet kwijtraken door te veel boeken te lezen. Daarnaast is het gek dat Cat zegt dat ze gek is op prachtige beelden (regel 89), schrikt van een chihuahua als ze die helemaal niet kan zien (regel 105-107) en dat Cat urenlang achter Pinokkio aanrent zonder te kunnen zien (regel 167-171).

4. Wat stelt Vos voor om met Pinokkio's geld te doen, en waarom vindt Pinokkio dat een goed idee?

Vos stelt voor om Pinokkio's geld te beleggen, dus om het ergens in te investeren om het binnen een week te vertienvoudigen (regel 112-120). Pinokkio vindt dat een goed idee, want met tien keer zoveel geld zou hij nog veel vaker naar de bios kunnen, een nog veel mooiere rugzak kopen, de nieuwste gameconsole, en een nieuwe jas voor zijn vader (regel 123-126).

5. Lees regel 141-143 ('Het leek natuurlijk... vast mee eens') nog eens. Ben je het eens met wat hier staat? Leg uit waarom je dat vindt.

Voorbeeldantwoord: Ik ben het daar niet mee eens, want Vos en Cat lijken niet helemaal te vertrouwen.

Je kunt de stelling in regel 141-143 zien als een onjuiste uitspraak van de onbetrouwbare verteller.

6. Lees regel 163-164 ('Ren, Pinokkio, ren zo hard als je kunt') nog eens. Wie zegt dit, denk je?

Voorbeeldantwoord: Ik denk dat de Spreekende Krekel dit zegt, want Pinokkio ziet een groot grijsbruin insect wegfladderen.

Optionele extra opdrachten

Onderstaande opdrachten zijn optioneel. Zet deze bijvoorbeeld in als je tijd over hebt of als extra opdracht voor de sterke lezers.

Opdracht 1: actieve werkvorm Vos en Cat

Zoek in de tekst naar de zinnen die Vos en Cat uitspreken (in ieder geval op drie verschillende plekken). Verdeel de leerlingen dan in tweetallen, kies wie Vos is en wie Cat, en laat ze de zinnen voorlezen. Wat valt ze op?

Opdracht 2: vossen en katten

In het originele verhaal van Pinokkio zijn Vos en Cat dieren, namelijk een vos en een kat. Waarom denk je dat er specifiek voor een vos gekozen is? Denk hierbij aan andere verhalen of sprookjes die je kent waarin een vos zit.

Opdracht 3: samenvatting

Maak een samenvatting van dit hoofdstuk. Bij een samenvatting schrijf je alleen de belangrijkste gebeurtenissen op en komen alleen de belangrijkste personages voor. Je kunt ervoor kiezen om een hele samenvatting te schrijven of om de belangrijkste personages en gebeurtenissen op te sommen.

Voorbeeld volledige samenvatting hoofdstuk 2

Geppetto verkoopt zijn jas zodat hij schoolspullen voor Pinokkio kan kopen, maar als Pinokkio onderweg naar school langs de bioscoop komt, besluit hij zijn nieuwe schooltas te verkopen om naar de film te kunnen gaan. Twee jongeren, Vos en Cat, komen op hem af en stellen hem voor om zijn geld te vertienvoudigen. Als Pinokkio met hen meegaat, willen ze zijn geld hebben en bedreigen ze hem. Pinokkio rent weg, maar Vos en Cat achtervolgen hem. Dan voelt hij een klap op zijn hoofd en wordt het donker.

Voorbeeld puntsgewijze samenvatting hoofdstuk 2

De belangrijkste personages zijn:

1. De oude kunstenaar Geppetto.
2. De plastic pop Pinokkio.
3. De twee criminelen Vos en Cat.

De belangrijkste gebeurtenissen zijn:

1. Geppetto verkoopt zijn jas zodat hij schoolspullen voor Pinokkio kan kopen.
2. Pinokkio besluit naar school te gaan, maar gaat in plaats daarvan naar de bioscoop.
3. Pinokkio ontmoet Vos en Cat, twee jongeren die hem voorstellen zijn geld te vertienvoudigen.
4. Vos en Cat proberen Pinokkio's geld te stelen en bedreigen hem.
5. Pinokkio rent weg, maar Vos en Cat achtervolgen hem.
6. Pinokkio voelt een klap op zijn hoofd en het wordt helemaal donker.